

AGNIESZKA LIPIŃSKA
Zielona Góra

MIKOŁAJ LUDWIG VON ZINZENDORF (1700-1760)

Mikołaj Ludwig von Zinzendorf, potomek arystokratycznej rodziny na Górnych Łużycach, urodził się 26 maja 1700 roku w Dreźnie jako syn ministra saksońskiego hr. Georga Ludwiga von Zinzendorfa (1662-1700) i jego drugiej żony Charlotte Justine von Gersdorf. W okresie, kiedy na świat przyszedł mały Mikołaj, Saksonia przeżywała okres swojej największej świetności kulturowej, jakiej nie doznała nigdy wcześniej ani później. Drezno stanowiło w tym czasie centrum europejskiej kultury barokowej.

Ojciec chłopca zaprzyjaźnił się z inicjatorem pietyzmu Filipem Jakubem Spenerem. Zaledwie sześć tygodni po narodzinach syna ciężko chory na płuca Georg Ludwig von Zinzendorf zmarł.

Po powtórny zamążpójściu matki (wyszła za pruskiego oficera Dubislava Gneomara von Natzmer), wychowywał się Mikołaj u swojej babki Henrietty Katarzyny von Gersdorf (1648-1728), która gorąco popierała pietyzm halleński i mistyka Jakuba Böhne. Wyrastał więc w duchu luteranckiego pietyzmu kościelnego i w specyficznej niezależności, którą posiadała jego babka. Codzienne domowe nabożeństwa rano i wieczorem odpowiadały w dużym stopniu luteranckiej tradycji.

Henrietta Katarzyna von Gersdorf wywodziła się z rodziny Fresien i była osobą nieprzeciętnie uzdolnioną, gdyż zajmowała się malarstwem, śpiewem, graniem na instrumentach, pisarstwem, władała językiem francuskim i włoskim, pisała listy po łacinie i zgłębiała nauki. Pozostawała przez cały czas w duchowym kręgu Filipa Jakuba Spenera i Augusta Francke. Powstanie i rozszerzenie fundacji Franckego w Halle ściągnęło ją tam w interesach, czego skutkiem była m.in. ożywiona korespondencja między nimi.

Henrietta Katarzyna von Gersdorf wiele uczyniła dla narodu serbskiego. To właśnie ona troszczyła się o proboszczów mówiących po serbsku, a także poczyniła wiele starań o przetłumaczenie Nowego Testamentu na język serbski.

Jej zasady wychowawcze, którym miał być poddany Mikołaj Ludwig, były twarde. Chłopiec musiał szanować autorytet babki i okazywać jej posłuszeństwo. Bezwzględnie domagano się z jego strony prawdomówności, panowania nad sobą i skromności. Babka Henrietta była przeciwna rozpieszczaniu i „głaskaniu” swojego wnuka. Uważała, że na osobach podejmujących wysiłek wychowawczy spoczywa obowiązek prowadzenia dzieci do Boga, toteż z pomocą codziennej modlitwy pragnęła wpoić wnukowi ufność i miłość do Jezusa Chrystusa.

Już jako dorosły człowiek podjął Mikołaj Ludwig von Zinzendorf próbę symbiozy pietyzmu halleńskiego i południowoniemieckiego. Zinzendorowie jako jedna z niewielu rodzin szlacheckich demonstracyjnie opowiadali się po stronie Spenera. Uczęszczając do szkoły halleńskiej od dziesiątego do szesnastego roku życia, pozostawał Mikołaj Ludwig w kręgu pietystów. Studia teologiczne i prawnicze w Wittenberdze, podróże do Niderlandów, Belgii i Francji, kontakt z gminami południowymi, lektura mistyków szesnasto- i siedemnastowiecznych, a także ruch braci morawskich, którzy osiedlili się w pobliżu jego rodzowego majątku Berthelsdorf, sprzyjały krytycznej refleksji nad halleńskim pietyzmem, przede wszystkim w odniesieniu do samego Franckego.

W połowie XVIII wieku zaczęli osiedlać się w Górnych Łużycach bracia morawscy. Osiedla ich powstały w Ochranowie (Herrnhut — od okolicy Hutberge) pod opieką i przewodnictwem żarliwego pietysty hr. Mikołaja Ludwiga von Zinzendorfa (1722 r.). Dążenia braci morawskich do przekształcenia luteranizmu w kościół ludowy nie powiodły się i połączyli się oni

z tym kościołem w XVIII wieku. Odegrali znaczącą rolę w wydawaniu literatury religijnej w języku serbskim i troszczyli się o poprawę warunków materialnych Serbów Łużyckich.

Zarzucając pietystom halleńskim odejście od idei indywidualizmu człowieka i jego wewnętrznego przeżycia, Zinzendorf nie negował roli przeżycia w konkretnym działaniu. Szukał syntezy w teorii, którą miała wypracować założona przez niego po powrocie z wojaży Philadelfische Gesellschaft. W praktyce chciał zastosować tę teorię w utworzonej w swym majątku Berthelsdorf w 1727 r. gminie braci morawskich. Jednym z istotnych momentów działania miało być popularyzowanie idei przez misjonarstwo, toteż w latach 1732 i 1733 podjął akcję wysyłania braci z gminy. Nie zaniechał oczywiście misjonarstwa i na terenie Niemiec, co spowodowało represje ze strony władz saskich. Zmuszony do opuszczenia Saksonii, Zinzendorf wyjechał do Ameryki, gdzie zakładał gminy wśród Indian, jego siostry i bracia natomiast prowadzili ożywioną działalność misyjną w Niderlandach, a przede wszystkim na Pomorzu i w krajach nadbałtyckich. Dlatego na tych terenach spotykało się w następnych dziesięcioleciach tak licznych przedstawicieli pietyzmu.

Zmiana nastawienia władz saskich pozwoliła nie tylko na powrót Zinzendorfa do kraju w 1747 r., ale i na rozszerzenie zasięgu jego gminy, której główną siedzibą stało się Barby, miasteczko niedaleko Magdeburga. Na początku lat trzydziestych XVIII wieku Mikołaj Ludwik von Zinzendorf rzekł się, w pełni świadomy swojego postępowania, świeckiej funkcji i w ówczesnym szwedzkim Stralsund zdał egzamin teologiczny.

Od 1733 roku przygotowywał się Zinzendorf z obecnymi w Herrnhut współpracownikami, spośród których wymienić można teologów: Augusta Gottlieba Spangenberg, Friedricha Christoha Steinhofera, Friedricha Christoha Oetingera, Samuela Lieberkuhna, do nowego, ulepszanego, luterńskiego przetłumaczenia Starego i Nowego Testamentu. Jednocześnie pod kierunkiem Oetingera uczył się biblijnego języka.

W centrum myśli teologicznej Zinzendorfa znajduje się krzyż, postać Ukrzyżowanego z krwawiącymi ranami jako symbol miłości i wspólnoty. W jego wyznaniu nie ma miejsca dla grzechu pierworodnego, istotny jest natomiast i identyfikowany z religią, uwidocznił w owej adoracji Ukrzyżowanego „przełom” w człowieku. W ponad stu pismach teologicznych, kazaniach i pieśniach religijnych Zinzendorf nadał tradycyjnemu wątkowi mistycznemu emocjonalny i społecznie ukierunkowany charakter mającej dogłębnie zmienić świat teologii.

W podobnym kierunku poszedł jeden z najwybitniejszych myślicieli pietystycznych, wspomniany już wcześniej Friedrich Christoph Oetinger, który pragnął uczynić z pietyzmu nie tyle odmienną doktrynę religijną, ile koncepcję filozoficzną nowej wizji człowieka.

Nadszedł stosowny moment, aby powiedzieć kilka słów o życiu rodzinnym prowadzonym przez Mikołaja Ludwiga von Zinzendorfa. Jego żoną została Erdmutha Dorothea, z którą miał dwanaścioro dzieci, ośmioro z nich jednak

zmarło w wieku dziecięcym. Rodziców przeżyli syn Christian Renatus i jego trzy młodsze siostry. 19 czerwca 1756 roku zmarła hrabina Zinzendorf, a rok później, 7 lipca 1757 roku wdowiec poślubił dużo młodszą od siebie Anne Nitschmann. Związek ten okrzyknięto małżeństwem z urzędu.

9 maja 1760 r. zmarł w Herrnhut Mikołaj Ludwigo von Zinzendorf. Na dzień pogrzebu hrabiego wyznaczono 16 maja 1760 r. W uroczystości udział wzięło 32 kaznodziej i diakonów z kościołów braterskich całego świata, np. Holandii, Anglii, Irlandii, Ameryki, Grenlandii i gmin niemieckich. Około dwóch tysięcy członków kościoła braterskiego i wielu mieszkańców okolicznych miejscowości towarzyszyło Zinzendorfovi w ostatniej drodze. Nad jego grobem rozbrzmiewały serbskie piosenki i niemieckie chorały. Pochowany został obok swojej pierwszej małżonki. Na jego nagrobku można było potem przeczytać słowa: „On był za poważny do niesienia plonu, ale jego plon tutaj pozostał”.

Literatura

- BAUTZ T., Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon, 1998.
CYGAŃSKI M., LESZCZYŃSKI R., Zarys dziejów narodowościowych Łużyczan, Opole 1995.
MEYER D., Zinzendorf und die Herrnhuter Brudergemeine 1700-2000 Göttingen 2000.
PAGEL A., Nikolaus Ludwig Graf von Zinzendorf: Leben und Wirken, Schwarzwald 2000.
SOŁTA J., Zarys dziejów Serbołużyczan, Wrocław 1984.
WAWRYKOWA M., U progu nowoczesności. Szkice z dziejów kultury niemieckiej XVIII i XIX wieku, Warszawa 1989.